

Dowiedz się więcej - gwary

Słownictwo ogólnonarodowe. Odmiany terytorialne i środowiskowe

Słownictwo ogólnonarodowe

- stosowane jest przez wszystkich wykształconych Polaków, niezależnie od miejsca zamieszkania czy wykonywanego zawodu. Służy do porozumiewania się w różnych dziedzinach życia i jest rozpowszechniane przez szkołę, instytucje państwowe i społeczne, media oraz literaturę.

Słownictwo ograniczone

- **geograficznie** - używane jest przez mieszkańców poszczególnych miejscowości lub obszarów kraju. Przykładowo - reprezentatywne dla języka Podhalan są wyrazy takie jak: *złóbcoki* (instrument muzyczny) czy *kumoterki* (ozdobne sanki)

W Polsce można rozróżnić poszczególne rodzaje języka używane przez mieszkańców danego regionu. Zwłaszcza starsi mieszkańcy wsi posługują się językiem o charakterystycznym słownictwie i wymowie. Taki rodzaj języka nazywa się **dialektem**. Poszczególne dialekty różnią się od języka ogólnonarodowego oraz innych dialektów pewnymi cechami. Dialekty wywodzą się z odległej przeszłości, sięgającej nawet okresu plemiennego. Każdy z nich składa się z wielu **gwar**, które mają odrębne cechy, np. do dialektu wielkopolskiego należy gwara kujawska, do dialektu mazowieckiego zalicza się gwary kurpiowskie.

Granice dialektów pokrywają się z tradycyjnym podziałem terytorialnym kraju na dzielnice historyczne. Powszechnie wyróżnia się w Polsce cztery dialekty:

- **małopolski** - występuje w Małopolsce

*cechy:

- wymowa głosek *sz, ż, cz, dż* jak *s, z, c, dz*, np. *syja* [szyja], *zyto* [żyto], *cysty* [czysty]
- udźwięcznienia międzywyrazowe, np. *brad ojca* [brat ojca]
- wymowa głoski *ch* na końcu wyrazu jako *k*, np. *na nogak* [na nogach]
- uproszczenia grup spółgłoskowych, np. *czydzieści* [trzydzieści]
- występowanie form typu: *niesę* [niosę], *mietła* [miotła]

- wymowa głoski *ą* na końcu wyrazu jako *om*, np. *robiom* [*robią*]
- wymiana głoski *o* zamiast *a*, np. *dom* [*dam*]

- **mazowiecki** – występuje na Mazowszu i Podlasiu

*cechy:

- wymowa głosek *sz, ż, cz, dż* jak *s, z, c, dz*, np. *syja* [*szyja*], *zyto* [*żyto*], *cysty* [*czysty*]
- brak udźwięcznienia międzywyrazowego
- twarda wymowa głosek *k, g, l* przed *i*, np. *kedy* [*kiedy*], *malyny* [*maliny*], *gyl* [*gil*]
- wymowa głoski *-ą* na końcu wyrazu jako *o*, np. *szeroko* [*szeroką*], *wstęgo* [*wstęgą*]
- wymawianie cząstek *-mi* jak *-my*, np. *oczamy* [*oczami*], *różnymy* [*różnymi*]

- **wielkopolski** – występuje w Wielkopolsce i na Kujawach

*cechy:

- ogólnopolska wymowa głosek *sz, ż, cz, dż*
- udźwięcznienia międzywyrazowe, np. *jezd inny* [*jest inny*]
- wymowa typu *tokno* [*okno*], *kłozą* [*koza*]
- dwugłoskowa wymowa samogłosek *a, o, y*, np. *trołwa* [*trawa*], *ptałk* [*ptak*]
- dwugłoskowa wymowa samogłosek nosowych *ę, ą*, np. *wszyndzie* [*wszędzie*], *byndom* [*będą*]

- **śląski** – występuje na Górnym Śląsku

*cechy:

- wymowa głosek *sz, ż, cz, dż* jak *s, z, c, dz*, np. *syja* [*szyja*], *zyto* [*żyto*], *cysty* [*czysty*]
- udźwięcznienia międzywyrazowe, np. *ryg jeleni* [*ryk jeleni*]
- szeroka wymowa samogłoski *ę* na końcu wyrazu, np. *widza ta noga* [*widzę tę nogę*]
- miękka wymowa głosek *sz, ż, cz, dż*, np. *szary* [*szary*], *czapka* [*czapka*]
- występowanie cząstki *-ch* w formach 1. os. czasu przeszłego, np. *byłech* [*byłem*], *bylichmy* [*byliśmy*]
- liczne zapożyczenia z języka niemieckiego

- **środowiskowo** – charakterystyczne jest dla wypowiedzi przedstawicieli określonych środowisk, np. *lekarzy, uczniów, muzyków*. Zazwyczaj bardziej szczegółowo nazywa te elementy rzeczywistości, które dla osób spoza danej

grupy nie mają większego znaczenia. Przykładowo – typowe dla muzyków jest stosowanie wyrazów typu: *stroik, ustnik, repetycja, koda, kadencja*.